

CİLT 2

2019
2020
YILI

KAZI
ÇALIŞMALARI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

2019-2020 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

CİLT 2

ANKARA 2022

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3714/2
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 192/2

Editör

Dr. Adil ÖZME

e-ISBN: 978-975-17-5051-8 (Takım)
978-975-17-5056-3 (2.Cilt)

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafi

Abdulkadir ÖZDEMİR

Aşağı Kaleköy Barajı Projesi / Murat Höyük 2019 Yılı Kurtarma Kazısı

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil Özme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

PHRYGIA HIERAPOLIS'İ (PAMUKKALE) 2019- 2020 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Grazia SEMERARO*

2019 yılı çalışmalarıyla birlikte 2020 yılı çalışmalarının da sonuçları sunulmaktadır. 2019 yılı¹ kazı ve restorasyon çalışmaları 26 Ağustos ile 25 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirildi. Ploutonion'daki restorasyon çalışmaları ise Prof. Dr. Francesco D'Andria'nın bilimsel sorumluluğunda Denizli Müzesi işbirliği ile Haziran ayında başladı ve 24 Ağustos tarihinde sona erdi.

Çalışmalara yedi İtalyan Üniversitesinden (Salento, Messina, Roma La Sapienza, Firenze, Pisa, Padova ve Torino Politeknik), CNR'dan (Arkeoloji Varlıkları ve Anıtlar Enstitüsü) ve Pamukkale Üniversitesinden gelen araştırma grupları katıldı. Şantiye çalışmalarında (genel koordinatör Kadir Özel) yaklaşık olarak 35 Türk işçi ve tekniker yer aldı.

2020 yılında² pandemi nedeniyle çalışma programında değişiklikler yapılmıştır. Faaliyetler 7 Eylül ve 16 Ekim tarihleri arasında gerçekleşti ve esas olarak eserlerin restorasyonu, konservasyonu ve incelenmesi gerçekleştirildi.

Denizli Müzesi Müdürü Nail Uyar'a, Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürü Mustafa Kaplan'a (2019) ve Turhan Veli Akyol'a (2020), Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Murat Gürül, (2019) Gökhan Yazgı (2020) ve Genel Müdür Yardımcısı Alırıza Altunel (2019) ile Yahya Coşkun'a (2020), Kazılar Dairesi Başkanı Melik Ayaz'a ile Nihal Metin'e ve kazı başkan yardımcısı Dr. Coşkun Daşbacak, (Pamukkale Üniversitesi) (2019-2020) ve ikinci kazı başkan yardımcısı Hüseyin Onur Erdem'e (Amasya Üniversitesi, 2020) teşekkürlerimi sunmak isterim. Kazı çalışmalarımız boyunca sağladığı değerli desteği

* Ord. Prof. Dr. Grazia SEMERARO, Dip. Beni Culturali, Università del Salento, via D. Birago 64, 73100 Lecce/ITALYA, grazia.semeraro@unisalento.it

1 2019 yılı Kazı ve Onarım çalışmalarına katılanlar: Lecce Üniversitesi: Grazia Semeraro, Katia Mannino, Maria Valentina Aquilino, Vito Giannico, Vincenzo Ria, Gaia Sabetta, Serena D'Alfonso, Michele Pirro Leo, Annamaria Loconte Scarcelli, Raffaele Rizzo, Giuseppe Dicanio. Messina Üniversitesi: Lorenzo Campagna, Alessio Toscano Raffa, Claudia Casella, Marta Venuti, Donata Giglio, Valensisi Lucia, Mariano Morganti. Ulusal Araştırma Merkezi (CNR): Maria Piera Caggia. Firenze Üniversitesi: Ilaria Romeo, Elisa Pruno, Davide Arnesano, Claudia Di Domenico, Arianna Lobina, Anna Maria Nardon, Martina Rodinò. Torino Politeknik Üniversitesi: Antonia Spanò, Giulia Sammartano, Filiberto Chiabrando. Roma La Sapienza Üniversitesi: Francesco Guizzi, Michela Nocita. Padova Üniversitesi: Rita Deiana, Ilaria Barone. Pisa Üniversitesi: Anna Anguissola, Silvana Costa, Antonio Monticolo. Diğer İşbirlikçileri: Emiliano Mura. Pamukkale Üniversitesi: Coşkun Daşbacak, Mehmet Cihat Alçiçek, Hülya Alçiçek, Ali Bülbül, Murat Alper, Uğur Bekis. İstanbul Üniversitesi: Dorian Kevser Çorat, Elisay Atay, İrem Korkmaz, Umur Nas, Furkan Yılmaz. Karabük Üniversitesi: Melisa Söğüt. Diğer İşbirlikçileri: Nalan Fırat, Arif Duygun, Kadir Özel, Onur Turan, Gamze Başarımış.

2 2020 Yılı Kazı ve Onarım çalışmalarına katılanlar: Lecce Üniversitesi: Grazia Semeraro, Maria Valentina Aquilino, Vito Giannico. Messina Üniversitesi: Lorenzo Campagna, Marta Venuti. Pamukkale Üniversitesi: Coşkun Daşbacak, Mehmet Cihat Alçiçek, Hülya Alçiçek, Ali Bülbül. Amasya Üniversitesi: Hüseyin Onur Erdem. Diğer İşbirlikçileri: Nalan Fırat, Arif Duygun, Kadir Özel, Onur Turan.

için Kültür Bakanlığı temsilcisi Ömer Severoğlu'ya (2019) ve Şebnem Güllüsaç'a (2020) teşekkür ederim.

Çalışmalar aşağıdaki İtalyan kurumlarının (Üniversiteler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Araştırma Konseyi, Lecce Salento Üniversitesi), İtalyan ve Türk sponsorların (Lecce Quarta Caffè, Denizli Kömürcüoğlu Mermer) desteğinde gerçekleştirildi; FIAT-Tofaş ve Koç-Vakfı sponsor olarak Ploutonion restorasyon çalışmalarına katkıda bulundular; Tofaş CEO'su Cengiz Eroldu ve Tofaş G. Müdürü Ömer M. Koç'a projeye verdikleri destek için en içten teşekkürlerimi sunarım. UDAS-International Consulting Inc. Müdürü arkadaşım Cafer Sait Okray her zaman Hierapolis Kazılarının yanında yer almıştır.

Çalışmalar kentin anıtsal merkezinden başlayarak sunulacaktır (Resim: 1).

EVLER – 104. İNSULA3 (Resim: 1 f)

2019 yılında “Manasse Yazıtlı Ev”deki araştırmaların tamamlanması amacıyla insulanın batı tarafındaki çalışmalara yeniden başlandı. 2018 yılı kazı yerinin yanındaki geniş bir alan sınırlandırıldı. Yüzey toprağı kaldırıldı ve bazı Orta Bizans Dönemi duvarları ortaya çıkartıldı.

Kazı çalışmaları 2018 yılında kazısı yapılan alana bitişik A ve B bölgelerinde yürütüldü (Resim: 2). Proto ve Orta Bizans dönemleri arasındaki karmaşık geçiş dönemi doğrulanarak C Bölgesi'nde iki mekânın kazısı derinleştirildi. Bu son dönemde yeni yapıların inşası, yeni duvar bölümleriyle mekanların orijinal düzenlerini derinden değiştirmiştir. Bu döneme tarihlenen uzun dar bir mekan bir merdiven için kullanılmıştır: devşirme öğelerle inşa edilmiş ilk basamaklar tespit edildi.

Proto Bizans yapılarının araştırılması Yazıtlı Ev'in sınırlarının belirlenmesini ve avluya bitişik bir mekanın keşfedilmesini sağladı. Bu mekan opus spicatum pişmiş toprak tuğlalarla döşelidir. Duvar yapılarının izleri ve daha eski yıkıntılar Proto Bizans tabakalarının altında tespit edildi, evin ilk yerleşimine ait olabilir.

B Bölgesi'ndeki kazı, iyi durumda korunagelmüş duvarlar ve son dönemin yıkıntılarıyla birlikte insulanın sınırlarının saptanmasını sağladı.

APOLLON KUTSAL ALANI VE NYMPHAEUMU (Resim: 1, c-d)

Kutsal Alan'ın Üst ve Alt Terası - Güney ve Kuzey Bölüm 4

2019 yılında Güney Dor *Portikosu* alanındaki çalışmalara yeniden başlandı. (Resim: 3, 4).

Aralarında bir aziz kabartmasını taşıyan pişmiş toprak eulogianın (ampulla) da yer aldığı keramik malzemelerle tarihlenen Proto Bizans Dönemine (İ.S. VI. yy.) ait tabakalar ortaya çıkartıldı.

3 Prof. Dr. Ilaria Romeo, Dr. Davide Arnesano, Floransa Üniversitesi

4 Prof. Dr. Grazia Semeraro, Valentina Aquilino, Gaia Sabetta, Salento Üniversitesi

Kireç üretimi yapılan “kireçtaşı” bir yapı saptandı. Devşirme malzemeyle yapılmış duvarlarla sınırlandırılmış bir yapıdır, devşirme malzemeler arasında kabartmalı bir mermer parça da yer almaktadır (US 4210, Resim: 4). Sauroktonos tipinde genç Apollon’a bağlanabilen bir erkek figürünün alt kısmı korunmuştur (Resim: 5). Mekânın içindeki kazı sismik kökenli bir kırığı ortaya çıkarttı. Üst kısmında Proto Bizans tabakaları sıralanmıştır, alanın kullanım kronolojisinde bir referans noktasıdır. Mekânın kullanımı, depremin meydana geldiği dönem olan VI. yüzyıldan sonra kesintiye uğramıştır.

Kazı çalışmaları *portikonun* doğu kısmına doğru genişletildi. Bir kısmı 1960’lı yıllarda kazısı yapılmış daha sonra kesitlerden düşen kalın toprak tabakasıyla kapanmış olan arka duvarın temelleri gün ışığına çıkartıldı. Bu çalışma *portikonun* yapısının açıklığa kavuşmasını ve kesitin üst kısımlarında görülen stratigrafinin ortaya çıkartılmasını sağladı. 1960’lı yıllarda yapılan kazılardan sonra birikinti toprağının kaldırılması aralarında bir sütun başlığının da yer aldığı A yapısına ait bazı blokları gün ışığına çıkarttı.

Bu çalışma yeni bir figürlü akroterin ortaya çıkartılmasını sağladı, çiçeğin içinden çıkan bir kadın büstü betimlenmiştir. Akroter büyük olasılıkla B Tapınağı’na (Apollon) aittir (Resim: 6). Arka duvarının kazısı sırasında sarımsı killi kalın bir tabaka belirlendi, duvarın arkasına ve yarım sütunların etrafına birikmiştir. Bu seviye pişmemiş tuğla sırasına ait olmalıdır, sütunlar arasındaki açıklığı kapatan traverten blokların arasına belirli bir yüksekliğe kadar yerleştirilmiştir. Kronolojisi Proto Bizans Dönemi olabilir.

Traverten merdivene bitişik mekânın kazısı yeniden açıldı (Resim: 3, 7). İ.Ö. I. yy.a ve Augustus Dönemine tarihlenen temel tabakalarının keşfedilmesine başlandı. Bu açma kutsal alanın yerleşim kronolojisini belirlemek için son derece önemlidir (Resim: 7).

Mekân içindeki kazı çalışmalarına devam edildi. Temele ait kısım ortaya çıkartıldı. En alt seviyede Geç Hellenistik Döneme ait malzeme (yarım daire biçimli kabartmalı kaseler ve kahverengi astarlı kaseler) bulundu, böylece merdiven ve kutsal alanın ilk yapılaşmasının temeli tarihlendirildi (Augustus- Iulius Claudiuslar Dönemi öncesi).

Nymphaeumun güney duvarı boyunca Bizans Döneminde birikmiş olan geniş birikinti tabakalarının kaldırılmasına devam edildi. Kazı, *portikonun* döşeme seviyesinde kesildi.

Diğer iki çalışma Kutsal Alan’ın kuzeyinde gerçekleştirildi. Kuzey Dor *Portikosu*’nda temellerin kronolojisini araştırmak için kazılara devam edildi. Kazı batıda Proto Bizans duvarı 23’ün batısında sınırlandırıldı (Resim: 3, 2). İçinde, bir önceki çalışmada tespit edilen Bizans Dönemi stratigrafisiyle karşılaşıldı, İ.S. I. yy. malzemeleri arasında bu döneme ait artık malzemeye (residual) rastlanmıştır. Proto Bizans Döneminde yapılan kazı, I. yy. *portikosunun* seviyesinin aşağısına inmiştir.

Bizans Duvarı 23’ün son derece zengin Geç Hellenistik ve Augustus Dönemi tabakalarının üstünde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu seviyede *stylobata* paralel bir kesik tespit edildi, burası *portikonun* arka duvarının temel seviyesidir (*stylobata* 6.50 m. mesafededir ve bu

ölçü daha iyi korunduğu kuzeyde *portikonun* genişliğiyle aynıdır). Bu varsayım gelecekte doğrulanacaktır. Kazı Orta Bizans duvarına kadar genişletildi. Kazı çalışmaları sonunda stratiğrafının korunması için yeşil ağ ile kapatılacaktır.

Üst *portiko* alanında (Resim: 3, 1), kutsal alanın sınırlarını belirlemeye yönelik bir araştırma başlatıldı. Bu alandaki kazı çalışmaları kuzeye doğru kutsal alanın sınırlarının tespit edilmesi amacıyla genişletildi. Bu alandaki çalışmalar 2005 yılında bırakılmıştı. Bir düzenleme yapılmasının planlanması gereklidir.

Kazı, alt *portikonun* hizasıyla aynı olan bir Bizans duvarının belirlenmesini amaçlamaktadır (Resim: 8). Yanında (güney taraf) beyazımsı sıkıştırılmış toprak döşeme yer almaktadır, yine Bizans Dönemi'nde terrakotta boruların yerleştirilmesi için kazılmıştır.

Bizans Duvarı ile bağlantılı seviyelerin kazısına devam edildi (*portikonun* doğrultusunu takip etmektedir). Belgelemenin tamamlanması amacıyla çevredeki tüm alan temizlenerek gün ışığına çıkartılmaktadır. 2005 yılındaki kazının kesiti temizlendi (*eskharon* boyunca) ve Bizans Döneminde *eskharonun* kuzey sınırı boyunca açılmış olan açma ortaya çıkartıldı. Bu açma beyazımsı sıkıştırılmış toprağı da kesmektedir. Çalışmaların sonunda Bizans duvarının yanındaki alan beyazımsı sıkıştırılmış toprağın korunması için yeşil ağ ile kapatılacaktır.

2019 yılında bazı restorasyon çalışmaları da gerçekleştirildi. Kutsal alanın kuzey tarafında (Resim: 3, 1), depremler nedeniyle güçlü yıkıntı izleri görülen mermer merdivenin kapsamlı bakım ve restorasyon çalışmasına başlandı.

Yapının blokları arasında büyümüş bitkiler temizlendi. Yeni bitkilerin çıkmasını engellemek amacıyla çatlaklar harçla kapatıldı. Olası yıkıntıların engellenmesi için basamaklara destek uygulaması yapıldı (Resim: 9).

Uygulanan malzeme antik dönemde kullanılmış olanla uyumlu bir harçtır, bloklar arasına 2-3 cm.lik tabakalar haline destek olarak yerleştirildi.

Merdivenlerin bakım ve restorasyon çalışmalarına 2020 yılında da devam edildi. Kutsal Alan'ın kuzey tarafında çalışma döneminin başında başlatılan mermer merdivenin restorasyon ve bakım çalışmalarına devam edildi. Temizlikten sonra basamakların birleşim yerleri harçla düzeltildi ve olası yıkıntıları engellemek amacıyla basamakların altyapısı sağlamlaştırıldı (Resim: 10). C Yapısı'nın arkasındaki mermer döşemede de aynı uygulamalar gerçekleştirildi.

*NYMPHAEUM*⁵ (Resim: 3, 8)

2019 yılında aşağıdaki kazı çalışmaları gerçekleştirildi. Havuzun etrafında 2018 yılında yapılan kazı yeniden açıldı, arkeolojik tabakaların korunması için yerleştirilmiş olan malzemeler kaldırıldı.

5 Prof. Dr. Lorenzo Campagna; Dr. Alessio Toscano Raffa; Marta Venuti, Messina Üniversitesi

Nymphaeumun kuzey dış tarafındaki geniş alanın yerleşim evrelerinin anlaşılması amacıyla temizlenmesine başlandı (Resim: 3, 3).

2010 yılındaki kazıya yeniden başlandı, Dor *portikosunun* temel yapıları gün ışığına çıkartıldı, üst kısmı korunagelmemiştir (güney taraftan farklı olarak). Alanın teras duvarı işlevi de gören kuzey köşesinin temeli ortaya çıkartıldı. Bu temelin dışında, *portikonun* temelinden önceye tarihlenen traverten bloklardan yapılmış bir temel yapısı tespit edildi, kutsal alanın en eski dönemleriyle ilgili bilgi verebilir (Resim: 11, US 6003).

Ayrıca, mekânın içinde tespit edilen fayın devamında bulunan çöküntünün içinde büyük bir yıkıntı ortaya çıkartıldı.

Bu veriler kutsal alandaki yapıların terk edilme ve yıkılma dönemlerinin anlaşılması için son derece önemlidir.

Nymphaeumun kuzey tarafı boyunca fayı geçen kemerin olduğu yerde bloklardan oluşan bir duvara ait büyük bir çöküntü saptandı. Fayı kapatan kemerli yapının devamına ait olmalıdır.

Daha batıda yer alan kısımdaki (*nymphaeuma* bağlanan *portiko* boyunca), Roma Dönemi yapılarının duvarları Orta Bizans Döneminde bir yağ değirmeni olarak kullanılmıştır. Orta Bizans Dönemine ait kullanım tabakaları ortaya çıkartıldı.

Kuzey *portikonun* yapılarını kapatan traverten kanalın kazısına başlandı. Kanalın yanındaki alanın son kullanımına işaret eden daha geç yapılara ait bazı çevre duvarları saptandı. Kalker kanal kompresör kullanılarak kaldırıldı.

Restorasyon çalışmalarına gelince, 2019 ve 2020 yıllarında *nymphaeumun* restorasyon projesinin hazırlanmasına yönelik aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirildi.

Temizlik, sağlamaştırma ve restorasyonu yapılacak mimari blokların kontrol çalışmalarına başlandı. Bu çalışmalar, *nymphaeumun* etrafında 1960'lı yıllarda yapılan kazıların gerçekleştirildiği çok sayıda bloğun depolandığı alanda yapıldı. Neredeyse tam olarak korunmuş birinci düzenin korniş sistemi tespit edildi.

Bloklar temizlik çalışmalarının yapılacağı "kum havuzu" alanına taşındı. Çok sayıda sütun gövdesi, bazı başlıklar ve kaideler tespit edildi. *Arkhitravların* bir kısmı yeniden düzenlendi. Bu veriler önümüzdeki kış gerçekleştirilmesi planlanan restorasyon projesinde kullanılacaktır.

Nymphaeumun mimari bloklarının sağlamaştırma ve restorasyon çalışmaları, mermer yüzeylerdeki tabakaların ve likenlerin mekanik olarak kaldırılmasıyla başladı (Resim: 12).

Yine *nymphaeum* yapısının restorasyon çalışmalarına yarım daire biçimli eksedranın içinde ve podyumda büyümüş ot ve çalılıkların temizlenmesiyle başlandı. İlk restorasyonlar (1960'lı yıllar) sırasında yapılmış çimento dolgular çıkartıldı ve blokların bağlantıları yapıldı. Kullanılan malzeme antik dönemde kullanılan harca uygundur ve bloklar arasında 2/3 cm. olarak uygulandı.

*PLOUTONION*⁶ (Resim: 1, e)

Ploutonion alanında, 2019 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Denizli Müzesi ile işbirliğinde alanın halka açılması ve engelli ziyaretçilerin de ziyaret edebilmesi amacıyla uzun süren restorasyon çalışmaları gerçekleştirildi. Bu amaçla engelli ziyaretçilerin erişimi için gerekli özellikleri taşıyan yükseltilmiş bir rampa hazırlandı. Rampaya bağlanan bir güzergâh ile *ploutonion*dan tiyatroya erişim sağlandı. Bu alanda heyetin çalışmalarının ilk iki haftasında bir dizi düzenleme çalışması gerçekleştirildi. Alan bloklardan ve güzergahı engelleyen bir yığın taştan temizlendi, eğimler kaldırıldı ve güzergah çakıl taşıyla kaplandı. Çalışmalar sırasında geç döneme ait yapılar tespit edildi, olasılıkla çobanların kullandığı yapılar, belgelendi ve yerinde bırakıldı. Engelli güzergahı bu yapıların arasından geçmektedir.

Ploutonion alanında mağaranın önündeki büyük Bizans duvarının restorasyon çalışmalarına devam edildi, temizlik, bitkilerden arındırılması ve bloklar arasındaki boşlukların harçla doldurulması gerçekleştirildi.

*Ploutonion*dan tiyatroya bağlantı yolunu belirtmek için, Denizli Belediyesi tarafından sağlanan ahşap demiryolu traversleri kullanıldı. Traversler temizlendi ve yanmaz bir kaplama uygulandı ve sonra yerine yerleştirildi. Güzergahın kum tabakası sıkıştırma silindiri ile bastırıldı (Resim: 13). Alan çalışmaların sonunda güzergahın kazı alanları ve şantiyeden ayrılması için çit ile sınırlandırıldı. Bu rotayı yönlendiren işaretler yerleştirildi.

2020 yılında tüm alanın temizliği yapıldı ve zararlı otlar çıkartıldı. 2019 yılında yapılan, engelli ziyaretçilerin alanı gezmesini sağlayan güzergahın bakım ve sağlama çalışması yapıldı. Güzergahın son kısmı sıkıştırılmış ve sertleştirilmiş taş ile yapılmıştır. Daha sağlam ve engelli ziyaretçilerin daha kolay hareket edebileceği bir yüzey elde etmek için daha ince taneli taş sağlama katmanı bir sıvı (Insogen Soil Hardener) ile karıştırılarak yüzeye uygulandı.

*KUZEY NEKROPOLİS*⁷ (Resim: 1, b)

Pisa Üniversitesi araştırma biriminin çalışmaları, Kuzey Nekropolis ve yayıldığı alandan gelen mermer ve traverten lahitlerin araştırılmasına ayrıldı. Özellikle, aşağıdaki çalışmalar tamamlandı: 1) Heyetin depolarında korunan, 169-174 No.lu mezar kontekstlerinden gelen 216 adet mermer lahit parçasının kataloglanması; 2) 169c mezar kompleksinin ve oradaki yazıtlı traverten lahitlerin detaylı incelemesi; 3) Kuzey Nekropolis'teki çeşitli mezar tiplerine ait mezar yapılarının eksedralarının ve 200 oturma basamağının kataloglanması. (1) ve (2)'deki çalışmaların tamamlanması, araştırma biriminin inceleme programının bilimsel çalışmalarının noktalanmasını sağladı. (3)'de söz edilen araştırma bir bütün olarak nekropolise ayrılmış çok yıllık bir araştırma projesinin tamamlanmasının ön çalışmasıdır.

6 Prof. Dr. Francesco D'Andria, Dr. Pio Panarelli, Salento Üniversitesi

7 Prof. Anna Anguissola (Pisa Üniversitesi).

*PHRYG NEKROPOLİSİ*⁸ (Resim: 1, a)

2019 yılı kazı çalışmaları (Resim: 14). Alanın temizlenmesiyle çalışmalara başlandı, geçen sene jeodren ve toprakla yapılan koruma kaldırıldı. Kazı alanı doğuya doğru genişletildi ve 5 m.x10 m.lik bir alan açıldı. Yüzey toprağı alüvyondur ve hiçbir buluntu bulunmamaktadır.

Kazı alanının yüzey toprağının kaldırılmasından sonra, tüm yüzeyde yoğun killi oldukça sert ve az sayıda keramik malzeme içeren bir tabakayla karşılaşıldı: modern dönem kalıntılarından başka Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir kaç keramik parçası ele geçirildi.

Kazı alanın kuzey tarafında bir önceki kazı döneminde belgelenen nekropolisin terk edilme dönemine ait olabilecek bir tabaka belirlendi; keramik parçaları arasında Arkaik Döneme tarihlenebilecek bir gövde parçası tespit edildi.

Genişletilen kazı alanının güney tarafındaki derinleştirme modern yolun ortaya çıkartılmasını sağladı. Asfalt yolun altında, bir önceki kazı döneminde de görülen yolun hazırlık tabakalarına rastlandı ve kuzeye doğru belirli bir eğim saptandı. Genişlemenin güneyindeki araştırmaların devam etmesiyle orta ve büyük taşlardan oluşan heterojen bir birikinti gün ışığına çıkartıldı. Büyük olasılıkla bir önceki kazı döneminde ortaya çıkartılmış olan 2018 yılı kazısının güneydoğu köşesinin arkasındaki yapıya aittir.

Aynı zamanda 2016 yılında Denizli Müzesi arkeologları tarafından araştırılmış mezar yapılarının güneyinde araştırmalar başlatıldı (Resim: 14). Kuzey genişlemenin olduğu yerde sıkıştırılmış yolun devamına rastlandı, daha önceki kazı döneminde tespit edilmişti (2018). Araştırmanın derinleştirilmesi ayrıca US 61'in güzergahının hemen doğusunda bir sınırlandırma yapısının keşfedilmesini sağladı. Bu sonucusu orta büyüklükteki taşlarla ve kalker bloklarla yapılmıştır. Kuzey genişlemenin batısında eğrisel planlı bir mezar yapısının kalıntısı belgelendi, orta büyüklükte ve küçük taşlardan yapılmıştır (US 101).

Güney alanda dörtgen planlı bir yapının kalıntılarına ait olan yıkıntı tabakası US 62 daha iyi ortaya çıkartıldı, travertenin dış yüzeyinden büyük levhalarla yapılmıştır. Çatısı olmayan bir çevre duvarı olduğu varsayılabilir. Yıkıntıda çok sayıda şist taş ve düzgün formlara sahip olmayan kuvarsit taş batı tarafta yoğunlaşmıştır. Olasılıkla çevre duvarının kuzeybatı köşesinde yer alan bir yapıya aitti. Taşların ve blokların konumu, çöküşün dinamiklerini yeniden inşa etmeyi ve eşzamanlı olarak, belki de sismik bir olay nedeniyle meydana geldiğini varsaymayı sağlamaktadır (Resim: 15).

Kazı çalışmalarının sonunda yapılar korunmaları için jeodren ve yeşil ağ ile kapatılacaktır.

8 Prof. Grazia Semeraro, Dr. Vito Giannico, Salento Üniversitesi.

TOPOGRAFYA ARAŞTIRMALARI⁹

2019 yılı ölçüm çalışmalarının esas amacı Hierapolis Antik Kenti'nin üç boyutlu haritasını gerçekleştirme, kentte çok sayıda kazı alanı ve anıtın önceki 3 boyutlu modelleme faaliyetlerini tamamlama amacını taşımaktadır. Kent ölçeğindeki bu 3D dokümantasyon için, dronlar tarafından yapılan Fotogrametri, çalışmanın amacı için en uygun araştırma tekniği olarak tanımlandı; özellikle, sabit kanatlı bir dron modelinin piyasadaki, dengeleyici kamera ve eğik görüntüler alabilen yenilikçi mevcudiyeti nedeniyle (SenseFly tarafından SODA 3D kamera ile Ebee x) istenilen amaca ulaşılabilir. Projenin test alanı olarak tanımlanan kazı alanlarının ve anıtsal komplekslerin belgelendirilmesinde geçen yıllarda olduğu gibi kullanılmıştır.

Amaç, Heyetin çeşitli çalışma ekiplerine, farklı çalışmalar ve uygulamalar için uygun ve farklı ölçeklerde temsil modellerini çıkarmak için yararlı olan çoklu sensör yöntemlerinin entegrasyonundan elde edilen yoğun ve doğru 3D modellerini sağlamaktır. Kentin tamamı ve çevre alanlarıyla ilgili uçuşların ötesinde (kalkerli betonarme), 2019 yılındaki metrik araştırmalarda incelenen alanlar şunlardır: - Apollon Kutsal Alanı ve *nymphaeum* - kuzey nekropolisin anıtsal yolunun ilk kısmı. – Phryg köyü ve olası kalesi – Aziz Philippus *Martyrionu* (3D modellerin navigasyonunu destekleyen video).

İNCELEMELER VE ARAŞTIRMALAR

2019 Yılı: Çeşitli kazı alanlarından gelen eserlerin kataloglanması ve çizimleriyle fotoğraflanmalarına devam edildi. Evlerde (Dr. Elisa Pruno e Martina Rodinò, Floransa Üniversitesi), Apollon Kutsal Alanı'nda (Dr. Serena D'Alfonso) bulunan keramiklerin incelenmesine devam edildi. Apollon Kutsal Alanı'ndaki heykellerin incelenmesine yeniden başlandı (Dr. Vincenzo Ria). Faunalar Dr. Anna Maria Loconte Scarcelli tarafından sınıflandırıldı.

2019 kazı malzemeleri yıkandı ve ön sınıflandırılması yapıldı. GIS sistemine veriler girildi (Michele Leo, Raffaele Rizzo).

Sikkelerin ve küçük buluntuların restorasyonu Arif Duygun tarafından yapıldı.

2020 Yılı: Tiyatronun önündeki şantiye alanı (Resim: 1, g). Mimari blokların düzenlenmesi projesi.

Tiyatronun önündeki alanın yeni ve daha organik düzenlemesi için Dr. Onur Erdem tarafından mermer blokların sayım çalışması başlatıldı. Bu çalışma temelinde yeni sistem için gerekli olan alan hesaplanabilecektir. Düzenleme çalışmaları önümüzdeki çalışma döneminde başlayacaktır.

Nymphaeumun bloklarının incelenmesi ve kataloglanması. Prof. Dr. Lorenzo Campagna (Messina Üniversitesi) tarafından 2019 yılında başlatılan *nymphaeumun* mimari öğelerinin sistemi kataloglanması çalışmalarına önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecek olan anastylosis

9 Torino Politeknik Grubu: Prof. Antonia Spanò, Dr. Filiberto Chiabrande, Dr. Giulia Sammartano.

projesinde kullanılacak blokların belirlenmesi ve Nymphaeumun önündeki alanda sergilenmesi projesinin hazırlanması amacıyla devam edildi.

Heyet Evi'nin depolarında 2019 yılı kazılarında bulunan eserlerin incelenmesi gerçekleştirildi. Apollon Kutsal Alanı'nda bulunan Roma Dönemi keramikleri Dr. Valentina Aquilino tarafından incelendi. Dr. Marta Venuti *nymphaeumda* ve Dr. Vito Giannico Phryg Nekropolisi'nde bulunan malzemelerin incelemesini gerçekleştirdi.

Kataloglama çalışmalarını çizim ve fotoğraf belgellemeleri izledi.

KONFERANSLAR VE YAYINLAR

2019 yılı Konferanslar ve Sempozyumlar (G. Semeraro):

-Roma (13.03.2019 – Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Yunus Emre Enstitüsü) “*Hierapolis di Frigia. Archeologia di una città dell'Asia Minore*” ;

-İstanbul (30.03.2019 – İtalyan Kültür Enstitüsü) “*Archeologia dei fenomeni di interazione e scambio in un contesto pluristratificato: il caso di Hierapolis di Frigia/Çok katmanlı bir bağlamda etkileşim ve değişim olgusunun arkeolojisi: Phrygia Hierapolisi örneği*” ;

-Lecce (21.05.2019 - Museo Storico Archeologico Università del Salento, MUSA), “*Nuove ricerche a Hierapolis (Turchia)*” ;

-Diyarbakır (16/21.06.2019) - 41st International Symposium of excavations, surveys and archaeometry) “*Excavation and Restoration Work at Hierapolis of Phrygia. The 2018 Campaign*” ;

-Taranto (04.12.2019 - Museo Archeologico Nazionale di Taranto, MARTA) - “*Dove la terra trema. Archeologia dei terremoti e nuove ricerche a Hierapolis di Frigia*” .

2019 yayınları aşağıdaki gibidir:

Monografiler

-A. Zaccaria Ruggiu, *Le abitazioni dell'insula 104 a Hierapolis di Frigia, Hierapolis di Frigia XII*, İstanbul 2019.

-M. Limoncelli, *Virtual Hierapolis. Virtual Archaeology and Restoration Project (2007-2015)*. Hierapolis di Frigia XIII, İstanbul 2019

Makaleler

-G. Semeraro, *Çok katmanlı bir kontekstte etkileşim ve değişim olgusunun arkeolojisi: Phrygia Hierapolisi örneği - Archeologia dei fenomeni di interazione e scambio in un contesto pluristratificato: il caso di Hierapolis di Frigia* , in Il cosiddetto ‘contatto culturale’: interazione, movimenti di popolazione, scambio o commercio, Atti del Convegno Missioni Archeologiche Italiane – Istituto Italiano di Cultura –, İstanbul – 28-30 Marzo 2019, Arkeoloji ve Sanat, s. 105-118

-Semeraro G. *Archeologia Classica nel Mediterraneo. Le Missioni in Turchia e a Malta*, in Capasso M. (ed.) *Sessanta anni di Studi Umanistici nell'Univeristà del Salento*, Lecce, edizioni Milella 2019, s. 141-162

-D'Andria F., *The cult of Cybele in Hierapolis of Phrygia*, in G.R. TSETSKHLADZE (ed.), *Phrygia in Antiquity: From the Bronze Age to the Byzantine Period*. Colloquia Antiqua 24.

-D'Andria F. *The Ploutonion of Hierapolis in the 5th-7th c. A.D.*, *Journal of Roman Archaeology* 32, fasc 1, 2019, 505-515.

-D'Andria F., Altunel E., *Pamukkale Travertines: A Natural and Cultural Monument in the World Heritage List*, in C. Kuzucuoğlu et al. (ed.), *Landscapes and Landforms of Turkey*, in *World Geomorphological Landscapes*, 2019, 219-229.

-D'Andria F., Cantisani E. I., Vettori S., Bracci S., Degano I., Lucejko J.J., Ismaelli T.), *The Ploutonion of the Archaeological Site of Hierapolis (Turkey): A Gate to the Underworld and the Knowledge*, in *Open Access J Arch & Anthropol*, 1(3): 2019. OAJAA.MS.ID.000514.

-Valluzzi, M.R., Marson, C., Taffarel, S., Salvalaggio, M., Deiana, R., Boaga, J., (2019) *Structural Investigations and Modelling of Seismic Behaviour on Ruins in the Monumental Area of Hierapolis of Phrygia*, RILEM Bookseries, 18, s. 1849-1857, doi: 10.1007/978-3-319-99441-3_198

-Marson C., Sammartano G., Spanò A., Valluzzi M.R. (2019) *"Lidar data analyses for assessing the conservation status of the so called Baths-Church in Hierapolis of Phrygia"*. In: 'The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences', Cantini L., Pracchi V., Rinaudo - F., Previtali M., Grimoldi A., Scaioni M., Brumana R. Eds. Volume 42, Issue 2/W11; GEORES2019, 2nd International Conference of Geomatics and Restoration Milano (Italy) 8-10 May 2019, s. 823-830. <https://doi.org/10.5194/isprs-archives-XLII-2-W11-823-2019> - OA paper

-M. P. Caggia, *L'acqua dell'Apostolo Filippo a Hierapolis di Frigia*, in G. Cuscito (ed.) *Cura aquarum. Adduzione e distribuzione dell'acqua nell'antichità*, *Antichità Altoadriatiche* LXXXVIII (2018), s. 439-456

-G. Scardozi, *The provenance of marbles and alabasters used in the monuments of Hierapolis in Phrygia (Turkey): new information from a systematic review and integration of archaeological and archaeometric data*, in *Heritage* 2, 2019, s. 519-552.

-G. Scardozi, *Nuovi dati per la ricostruzione della topografia antica del territorio di Hierapolis di Frigia tra l'epoca ellenistica e quella bizantina*, in *Journal of Ancient Topography*, 29, 2019, s. 91-170.

S. Vettori, E. Cantisani, L. Chelazzi, O. A. Cuzman, G. D. Gatta, F. D'Andria, *"The dark colour of the Ploutonion at Hierapolis of Phrygiae" (Turkey)*. *Archaeometry* 61 (2019) 1-12.

2020 yılı Konferanslar ve Sempozyumlar (G. Semeraro):

-HIERAPOLIS DI FRIGIA (TURCHIA). STUDI E RICERCHE IN CORSO, 2019-2020 Arkeolojik Miras Yüksek Lisans Okulu Akademik yıl açılışı - Milano Katolik Üniversitesi - Phrygia Hierapolisi 104. insuladaki konutlar kitabının sunumu. Phrygia Hierapolisi XII, küratör Annapaola ZACCARIA RUGGIU, (İstanbul 2019) (G. Semeraro, A. Zaccaria Ruggiu, N. Zimmermann'ın katkılarıyla)

- Dove la terra trema. Archeologia dei terremoti e nuove ricerche a Hierapolis di Frigia, Doktora Konferansı: Storia, Culture e Saperi dell'Europa Mediterranea dall'antichità all'età contemporanea, Università della Basilicata, Potenza, 29.1.2020

- Hierapolis of Phrygia, Arkeolojik Kazılar Webinarı, AKMED, 15-17 Haziran 2020, Zoom online (<https://www.youtube.com/channel/UC-WpbRDEE0ia1QAGUsS-BKw>)

- Phrygia Hierapolisi Roma ve Bizans Dönemleri'nde kent peyzajlarında alanların biçimi ve işlevi. Hierapolis di Frigia. Forma e funzione degli spazi nei paesaggi urbani di età romana e bizantina, in Kamusal alan, özel alan. Türkiye'deki arkeolojik çalışmalara eğitim araştırma ve kazıda İtalya katkısı, İstanbul İtalyan Kültür Merkezi tarafından düzenlenen Online Webinar Konferans Serisi, 26/11/2020 – 03/12/2020 – 10/12/2020.

2020 yayınları aşağıdaki gibidir:

Monografiler

-Sara Bozza, *Architettura Ionica a Hierapolis di Frigia*. Hierapolis di Frigia XIV (İstanbul: Ege Yayınları, 2020).

Makaleler

-Grazia Semeraro, *Phrygia Hierapolisi Roma ve Bizans Dönemleri'nde kent peyzajlarında alanların biçimi ve işlevi Hierapolis di Frigia. Forma e funzione degli spazi nei paesaggi urbani di età romana e bizantina*, in Kamusal alan, özel alan. Türkiye'deki arkeolojik çalışmalara eğitim araştırma ve kazı'da İtalya katkısı - Lo spazio pubblico, lo spazio privato. Contributo delle missioni archeologiche italiane a scavi, ricerche e studi in Turchia, İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul 2020

- Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) 2017-18 Yılı Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları. 41.

Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, KültürVarlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu 17-21 Haziran 2019, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Ankara 2020, pp. 203- 226, e-ISSN: 2667-8845

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/73588,41kazi2pdf.pdf?0>

-Grazia Semeraro, Bir Phrygia Kenti: Hierapolis, Toplumsal Tarih 321, Eylül 2020, 86-89

-Anna Anguissola, Silvana Costa, *I sarcofagi della Necropoli Nord di Hierapolis in contesto: due casi di studio*, in Studi Classici e Orientali 66, s. 301-328.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

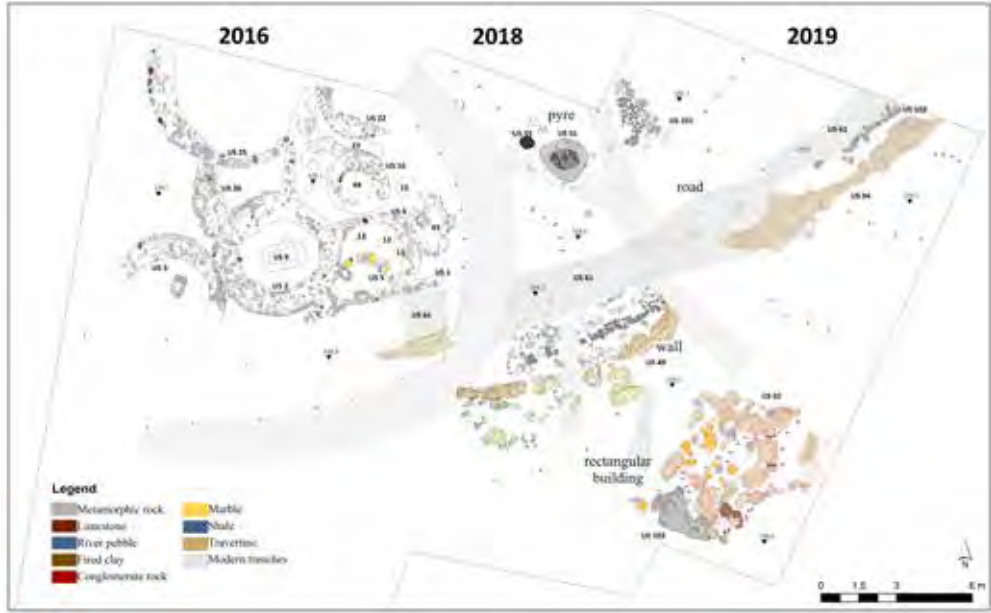

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15